

Intézményi repozitórium - intézményi tartalomfelhő az Eötvös Loránd Tudományegyetemen

Az ország legrégebben folyamatosan működő és egyik legnagyobb egyetemén - szervezeti összetettsége és mérete miatt - igazi kihívást jelent intézményi repozitóriumot építeni. Az egyetem mindaddig nem rendelkezett olyan eszközzel, amely az intézményhez kötődő digitális tartalmakat egységes elvek szerint közvetíti, és egyúttal hosszú távú megőrzésükről is gondoskodik.

A kutatóegyetemi címpályázatban vizsgált öt évben (2004-2008) az ELTE oktató-kutató szervezeteiben közel évi 4000 publikáció¹ és 6000 záró dolgozat² keletkezett. Ez a mennyiség az ugyanabban az időszakban 11-14 ezer címet felvonultató magyar könyvterméshez³ képest is számottevő. Emellett gondolni kell a publikációk hatásának mérési kötelezettségére, amely az őket idéző publikációk nyilvántartásán keresztül valósul meg, és ez az ELTE-n az említett időszakban 15-18 ezres nagyságrendet tett ki⁴.

Az ELTE publikációs tevékenységének nyilvántartását szabályozó 2012. évi 6. rektori utasítás⁵ a publikációk és idézettségük nyilvántartási rendszereként a Magyar Tudományos Művek Tárát (a továbbiakban MTMT) jelölte ki, ugyanakkor határozott arról is, hogy a publikációk teljes szövegének az ELTE Digitális Intézményi Tudástárába (a továbbiakban EDIT) kell kerülniük.

A szabályozás dátuma is mutatja, hogy az ELTE esetében egy új keletű eszközről van szó, tehát az előadás a nem annyira a repozitórium segítségével felmutatott eredményekről tud beszámolni, hanem sokkal inkább a vele kapcsolatos elképzelésekről és a bevezetés folyamatáról.

Az ELTE szolgálatába állítandó digitális gyűjtemény gondolata idestova 30 éve befészkelte magát a szakemberek fejébe, és azóta több elképzelés sem váltotta valóra ezeket az álmokat, ahogy például sem a CD tornyok, sem a linkgyűjtemények vagy az integrált könyvtári rendszerben katalogizált digitális tartalmak.

A digitális intézményi repozitórium megvalósításának szándékában az Egyetemi Könyvtár a Pályázati és innovációs Központban (a továbbiakban PIK) találta meg azt a szövetségest, aki a szükséges anyagi fedezetet is elő tudta teremteni. A PIK az ELTE pályázatait, szerződéseit és szabadalmait digitális tárolásához keresett egy megfelelő eszközt, amely elég rugalmas ahhoz, hogy tudományometriai elemzéseikhez is bázisul szolgáljon. Így

---

¹ Pályázat a „kutatóegyetem” minősítés elnyerésére ELTE, 2010.

² Oktatási Minisztérium, éves felsőoktatási statisztikák

³ Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, éves statisztikák

⁴ Pályázat a „kutatóegyetem” minősítés elnyerésére ELTE, 2010.

⁵ 6/2012. (II. 23.) számú rektori utasítás az Eötvös Loránd Tudományegyetem publikációs tevékenységének nyilvántartásáról

kerülhetett sor európai uniós pályázatának, a *TÁMOP-4.2.1-09/1/KMR-2009-0001 "Együttműködés, Lehetőség, Tudáshasznosítás, ELTE" Kutatási- és technológiatranszfer szolgáltatások fejlesztése az ELTE-n* keretében intézményi repozitórium beszerzési tender kiírására, amelynek szakmai támogatására az Egyetemi Könyvtárat kérte fel.

Az intézményi repozitórium technikai előfeltételét az ELTE Informatikai Igazgatóságának 2010-ben bevezetett „számítási felhője” jelentette – ebben megtalálható többek között az Egységes Tanulmányi Rendszer (ETR), az SAP HR, oktatói rendszerek, levelezés, ALEPH könyvtári rendszer stb.)⁶.

Az intézményi közös könyvtári támogatási háttérrel a könyvtári hálózat reformja, az Egyetemi Könyvtári Szolgálat létrehozása⁷ biztosította.

Az ELTE tudományos vezetésének, informatikai, pályázati és innovációs központjainak, valamint könyvtári hálózatának különböző céljait tekintve a digitális teljes „szövegek” tárolásában a közös nevező az intézményhez kötődés fontossága, ez a rendszer elnevezésében is megjelent. Emellett a névadók elvetették a repozitórium szót, ismertségének hiánya miatt, és az archívum szót, mert az az intézményi kifejezéssel együtt az eredetileg a Nyílt Hozzáférésű források közzétételére létrehozott eszköz esetében is a zártságot sugallta volna.

A célok különbözőségéből adódik, már csak a szponzoráló PIK zárt dokumentumai miatt sem várható, hogy a rendszer klasszikus Nyílt Hozzáférésű szolgáltatást nyújt. Ha megnézzük a Driver projekt európai partnereinek repozitóriumairól készült felmérését⁸, szembetűnő, hogy az induló felmérés ott is milyen messze áll a repozitórium elvárt értelmezésétől. 2006-ban még 61% volt a teljes szöveg nélküli pusztán bibliográfiai leírás a repozitóriumokban, a jellemző publikáció (52%) még a cikk, és a megjelenés utáni formák is éppen 52%-ot tesznek ki. 2008-ban ezek az arányok már 61-52-52%-ról 51-34-44%-ra csökkennek. Vizsgálták a feltöltött teljes szövegek hozzáférhetőségének arányát is: annál az 50-60%-nál, ahol volt feltöltve szöveg 90% fölött volt. Szignifikáns eltérés a 2006-os és 2008-as adatok között csak a késleltetett hozzáférési lehetőség növekedésében mutatkozott (18,4%-ról 32,6%-ra), ami a kiadói hozzáállás új irányát mutatja (az első éjszaka jogának érvényesítése után szabad a vásár).

---

⁶ Mozsik Tibor: Számítási felhőre váltott az ELTE, In: Bitport, 2010. december 15. Elérhető: <http://www.bitport.hu/megoldasok/szamitasi-felhore-valtott-az-elte>, Letöltve: 2012. március 5.

⁷ XXXIV/2009. (III. 23.) Szen. sz. határozat az Egyetemi Könyvtár hálózati reform koncepciójának elfogadásáról

⁸ Digital Repository Infrastructure Vision for European Research (DRIVER): The European Repository Landscape 2008 : Inventory of Digital Repositories for Research Output, Amsterdam University Press, 2009. Elérhető: <http://dare.uva.nl/aup/nl/record/316871>, Letölve: 2012. március 5.

Egy felmérés szerint⁹ a repozitóriumokkal kapcsolatban három alapkérdés fogalmazható meg:

1. Milyen prioritásai és céljai vannak a repozitóriumok menedzselőinek?
2. Mik egy sikeres repozitórium kritikus tényezői?
3. Milyen hatásuk van?

A legfontosab a várható hatás: a téma két angol kiemelkedő kutató központja, a Research Libraries UK (RLUK) és a Research Information Network (RIN) 2011-ben kiadott jelentésében¹⁰ úgy véli, hogy a könyvtárak hozzájárulása az intézményi repozitórium menedzseléséhez a magas adatminőségben, az archiválás tudatosságának növekedésében és a kutatóra fókuszáló rendszerben van, ami által növekszik az archiválás. A magas adatminőség és a növekvő archiválás magával hozza az intézményi tudásvagyon megértésének, tudatosodásának fokozódását (mérhetőség), a növekvő archiválás következtében emellett nő a kutatások láthatósága, azaz hatása (idézetségben mutatható ki). Az intézményi tudásvagyon tudatosodása magával hozza a kutatások jobb menedzselését, ami viszont a magasabb minőségű kutatáshoz vezet. A növekvő archiválás hozzájárul továbbá a fenntartói, támogatói elvárások jobb teljesítéséhez, ami által elégedettebb a fenntartó és támogató, és ezzel együtt nő a kutatások támogatottsága, azaz bevétele. Összegezve tehát a könyvtári hozzájárulás révén a nyereség a jobban menedzselte magasabb szintű kutatásokból következő magasabb minőség, a növekvő láthatóságból eredő nagyobb hatás, és az elégedettebb fenntartók, támogatók által juttatott több kutatási bevétel.

A második, sikerkritériumra vonatkozó alapkérdésnél meg kell vizsgálni, milyen korábbi eredményekre lehet építeni a gyors siker reményében. Mivel eredmények vannak – metaadatok, teljes szövegek, idézettség sokféle rendszerből szedhető össze, ezért a kulcs az átjárhatóság. Strukturálatlan tárolás esetében ez nehezen működik, de számos metaadat és adatátviteli szabvány, protokoll segíti a rendszerek közötti adatforgalmat (MARC formátum, RIS formátum, XML, Z39.50, OAI PMH), de igénybe vehető adatok átadására olyan köztes eszközök is, mint a bibliográfia kezelő rendszerek. Az adatvagyon, tudásvagyon egyúttal olyan cserealapot is biztosít, amellyel könnyebb bekapcsolódni komoly hozzáadott értékű szolgáltatásokat nyújtó együttműködésbe is. Az ábra például az ELTE szemszögéből modellezi a TÁMOP-3.2.4-09/1/KMR-2010-0020 *Tudásdepó – Tudásvásár. A felsőoktatási tudásvagyon megosztása és az élethosszig tartó tanulás érdekében történő hasznosítása az együttműködő intézmények és könyvtáraik szolgáltatásainak fejlesztésével* projekt keretében megvalósuló, az ELTE és öt másik felsőoktatási intézmény (Budapesti Corvinus Egyetem,

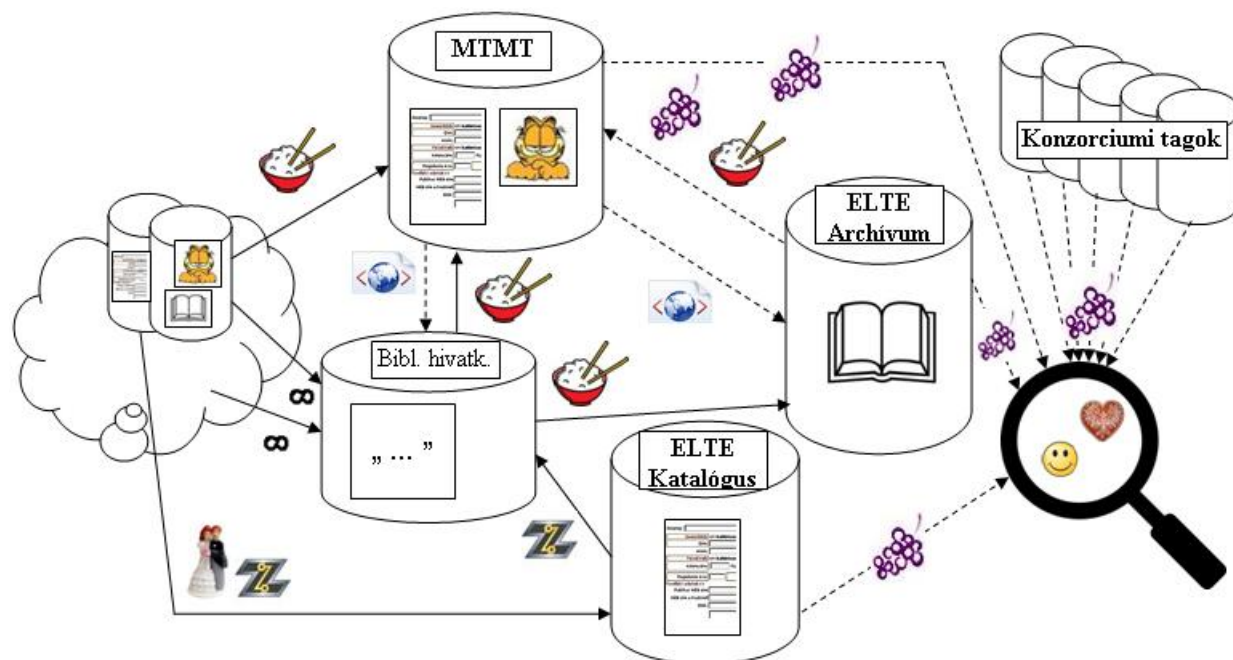
---

⁹ Coming of Age: Strategic directions for digital repositories [Library Director's Survey]. The Charleston Observatory, 2011.

Elérhető: <http://ciber-research.eu/download/20111109-Charleston.pdf>, Letöltve: 2012. március 5.

¹⁰ The value of libraries for research and researchers : A RIN and RLUK report, March 2011. Elérhető: <http://www.rin.ac.uk/our-work/using-and-accessing-information-resources/value-libraries-research-and-researchers>, Letöltve: 2012. március 5.

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Szent István Egyetem, Általános Vállalkozási Főiskola) konzorciumának közös keresőjét, és a közösen használt hozzáadott értékű szolgáltatásokat, mint a plágium szűrés, vagy a keresőhöz rendelt e-learning eszköz.¹¹

Az eredetileg első, a menedzselési célkitűzésre vonatkozó alapkérdésére a válasz részben adódik a másik két alapkérdésből: hozzá kell járulni az elérhető hatás és a sikerkritérium megvalósulásának biztosításához, de ezen túl a „menedzser” fogalmát már felváltotta a „kurátor” (ld. később).

A közbeszerzési kiírás az Open Society Institute által kiadott „Guide to Institutional Repository Software” 3. kiadásán alapult, kiegészülve elsősorban olyan speciális követelményekkel, amelyek az új rendszer és más rendszerek közötti átjárhatóságot biztosítják. (Shibboleth autentikációs rendszer, Magyar Tudományos Művek Tára stb.).

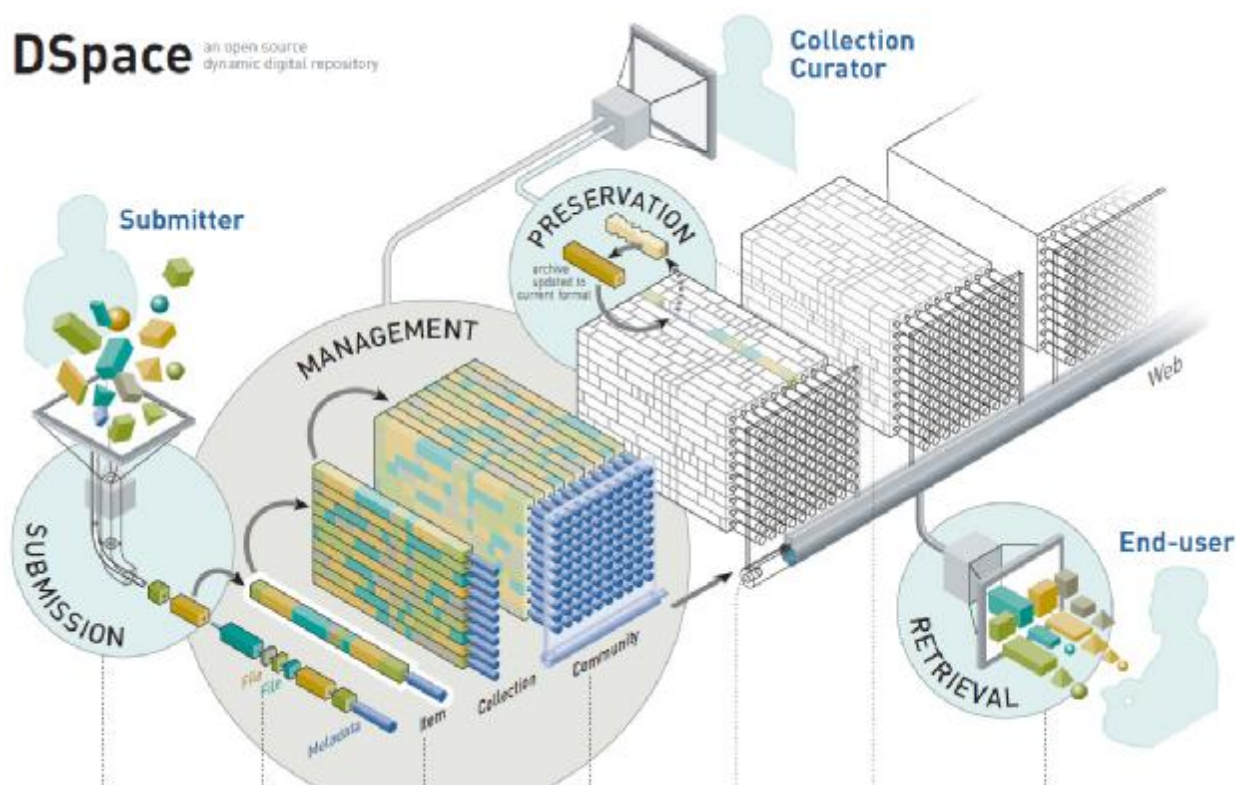
A tender győztese, a Mongúz Kft. DSpace intézményi repozitórium rendszert helyezett üzembe. A rendszer kialakítása az egyetem hierarchiáját képezi le, és szervezeti egységenként menedzselhető. Bár ezt a szoftvert eredetileg nyílt hozzáférésű források eléréséhez fejlesztették ki, inkább intézményi „tartalomfelhőként” szolgál, speciális belső tartalmakat is tárolva, mint a megrendelő PIK számára a pályázatok, szerződések és szabadalmak bizalmas vonatkozásának korlátozott hozzáférésű tárolása, vagy intranetre szánt anyagok elhelyezése.

A rendszer felépítése a közösségből áll (az alkalmazás magyar fordításában a „kategória” szerepel), a közösségek gyűjteményekkel rendelkeznek és a

¹¹ Áts József: I²KR : Az ELTE publikációk nyilvántartásának és archiválásának támogatása az ELTE Egyetemi Könyvtári Szolgálat közreműködésével. TÁMOP 3.2.4/09/1/KMR-2010-0020 Projekt nyitókonferencia. Budapest, Corvinus Egyetem, 2011. május 4.

gyűjteményekhez példányok tartoznak. Emellett létrehozhatók olyan szerkezettől független gyűjtemények, mint a szerzői oldalak, amit a szerző tetszése szerint rendez be a munkásságához tartozó példányokból és oldalán elhelyezhetők a publikálását támogató szoftverek vagy az azokra mutató linkek is. Hasonló elven „virtuális” gyűjtő oldalak is létrehozhatók, mint például az intézmény kiadványait vagy tudományos eseményeit több, egymástól független gyűjteményből összeszedő oldalak.

A DSpace újabb modellje¹² a más alkalmazások által is megvalósítható funkcionális felépítményekről visszahelyezte a hangsúlyt az alapfunkcióra. Látványosan megjelenik modellben a „példány” fogalmának összetettsége: különböző média- és dokumentumtípusokból állhat tartalmazva a hozzájuk tartozó háttéradatokat is. Arra is rámutat a modell, hogy az új típusú „publikáció” kezeléséhez a hagyományos menedzser szerep nem elég, a hordozók és adatok sokrétű megjelenése miatt „kurátor”szükségeltetik, aki a dokumentumok tartalmának hordozótól és formátumtól független hosszú távú folyamatos megőrzéséért is felel.

Az első nyílt hozzáférésű tartalom az EDIT repozitóriumban az Egyetemi Könyvtár digitalizált alapkatalógusa volt (<http://edit.elte.hu/ulibca/>).

Budapest, 2012. március 5.

Áts József
ELTE Egyetemi Könyvtár

¹² <http://www.dspace.org>